

מחוזן לגבולות ירושלים].

וכיון שלא תיקן את המעשר ראשון, שלא הפריש ממנו תרומת מעשר, נמצא שתאנה זו יש בה איסור טבל, של מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר, שלא הופרשה ממנו.

ולכן, אם **אכלה** הכהן לתאנה זו מבלי לתקנה, **לוקה אחת!** משום אכילת המעשר כ-א ראשון שהפריש בתוך תאנה זו, כיון שעדיין לא הופרש ממנו תרומת מעשר, ונמצא שאכל בתאנה זו מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר.

ואילו זר [ישראל] **שאכלה**, **לוקה שתיים:** א. משום מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר. ב. משום התרומה שבעוקצה, שאסורה לזרים.

ומוסיפה הברייתא: כל זה שאמרנו שחייב ישראל שתיים, הוא רק לאחר הפרשתו הבלתי מושלמת של הכהן. **שאיילו** אכלה ישראל לתאנה **בתחלה**, בהיותה טבל גמור, קודם שהפריש ממנה הכהן ממנו תרומות ומעשרות כלל, הרי אם **אכלה**, **אינו לוקה**

התרומה והיכן הם שייריה המתוקנים על ידי הפרשתה מהם. והוא הדין להפרשת המעשרות.

ולכן, עמד הכהן **ואמר: תאנה זו**, תהא **תרומתה** — **בעוקצה** [בצד זנבה].

מעשר ראשון — יהיה בצד **צפונה** של התאנה [אך לא הפריש מהמעשר ראשון תרומת מעשר].

ומעשר שני — יהיה לצד **דרומה**.

והיא, אותה שנה, היתה **שנת מעשר שני**, שהיא השנה הראשונה או השניה, או הרביעית או החמישית, למנין שנות השמיטה.

והוא, הכהן, היה עומד באותה עת **בירושלים**, שהיא מקום אכילת המעשר שני.

או שהיה זה בשנה שלישית או שישית למנין שנות השמיטה, שהיא **שנת מעשר עני**, ולכן במקום מעשר שני הוא הפריש מעשר עני, ואפילו הוא עומד **בגבולין** [בארץ ישראל

לשבעת המינים].

ד. בכפתור ופרח (פ"ג) הביא בשם הראב"ד, שבאמת אין חיוב מן התורה אלא על תירוש ויצהר, ולא בשאר פירות האילן, ומכל מקום אם קרא עליהם שם תרומה ומעשר בשאר פירות האילן חל עליהם שם תרומה ומעשר. (וראה חזו"א שביעית סי' ז' סקכ"ה שהקשה על שיטה זו).

ומסוגייתנו, שנאמר בה שחייב מלקות על אכילת "תאנה" הטבולה לתרומות ומעשרות, הוכיח המאירי שגם שאר פירות האילן, ולא רק

תירוש ויצהר, חייבים במעשר מן התורה. אך לפי הראב"ד יש לומר שאין חיוב, אלא מדובר במקום שהפריש מעצמו.

והתוספות, הסוברים שאין תרומות ומעשרות מן התורה אלא רק בדגן תירוש ויצהר, כתבו (בר"ה יב, א ד"ה תנא), שלסימן בעלמא נקט תאנה, ונפקא מינה לתרומה דאורייתא. אי נמי, "לוקה" שאמרו כאן, הכוונה למכת מרדות.

ועיין עוד בחזון איש שביעית ז כה, וברוך אמונה, מעשר שני ב ה.

אלא אחת, משום טבל בלבד. (4)

ומדייקת הגמרא: **טעמא דאיתיה בירושלים**. הטעם שחייב רבי יוסי את ישראל רק שתיים, הוא משום שהעמיד רבי יוסי את דבריו באופן שאכל הזר את התאנה בהיותו בירושלים.

הא, הרי מוכח, שאם היה אוכלה **בגבולין**, אפילו קודם שראתה התאנה את פני ירושלים, היה הזר לוקה **שלוש** על אכילת התאנה, והכהן היה לוקה שתיים, כיון שנתווסף כאן לאו של אכילת מעשר שני מחוץ לחומת ירושלים.

ומשמע דחייב על אכילת מעשר שני חוץ לירושלים, **אף על גב דמעשר שני זה לאו "רואה פני חומה" היה!**

ואם כן, קשה על רבי יוחנן, שאמר אין חייבים מלקות על אכילת מעשר שני חוץ לירושלים אלא אם כן נכנסו כבר הפירות לירושלים, וחזרו ויצאו ממנה.

ודוחה הגמרא את הראיה מהברייתא הזאת:

אינך יכול לדייק מדברי רבי יוסי, שאם אכלה לתאנה חוץ לירושלים, לוקה גם משום אכילת מעשר שני אפילו אם לא היתה התאנה מעולם בירושלים, כי אפשר להעמיד את הדיוק שדייקת מדברי רבי יוסי, שהוא באופן **דעייליה**, שהעלה כבר את המעשר שני לירושלים, **ואפקיה**, ואחר כך הוציאו מירושלים לגבולין, ורק אז הוא לוקה שלש.

אך תמהה הגמרא על העמדת הדיוק מדברי רבי יוסי באופן שכבר העלה את התאנה לירושלים:

אי הכי, מאי למימרא?? מה חידוש יש בדברי רבי יוסי!?

שהרי עצם דברי רבי יוסי שכהן לוקה על אכילת מעשר הטבול לתרומת מעשר, וישראל לוקה גם על אכילת תרומה גדולה, אין בהם כל חידוש.

ולכן, בשלמא אם נאמר שיש לדייק מרבי יוסי שלוקה על מעשר שני שאכלו בגבולין אפילו כשלא ראה את פני החומה, אם כן ניחא, שבשביל חידוש זה נאמרו דבריו.

אבל לדברין קשה, כי אם סבור אתה לומר שהדיוק מדברי רבי יוסי לענין איסור אכילת מעשר שני חוץ לחומה, הוא רק באופן שהעלוהו לירושלים והוציאוהו, קשה, מה חידוש יש בדבריו!?

ומתרצינן: **הכא במאי עסקינן**, כך הוא הדיוק שיש לדייק בדברי רבי יוסי מכך שהעמיד את דבריו שהיתה התאנה בירושלים — שלוקה על אכילת מעשר שני חוץ לחומה: **בפגזון דעיילינהו**, שהעלה את התאינים לירושלים בעודן **בטיבלייהו**, וקלטו מחיצות ירושלים את התאינים הטבולות לגבי דין מעשר שני העתיד להיות מופרש מהן בעתיד. שמעתה, גם אם יוציאום לפירות מירושלים כשהם בטבלם, ורק אחר כך יפריש מהן תרומות ומעשרות [כולל מעשר שני], הרי בכהאי גוונא נחשב הדבר

4. שאף על פי שהפרי טבול גם לתרומה וגם לתרומת מעשר, מכל מקום שם טבל אחד הוא. ריטב"א.

שלא נגמרה מלאכתן להתחייב במעשר, (5) ועברו בתוך חומת ירושלים, שיפדה, עדיין יכול לפדות את המעשר שני שלהן, ויאכל בכל מקום. כי היות שלא נגמרה מלאכתן, עדיין לא נתחייבו במעשר, ואין הפירות נחשבים כטבולים למעשר שני עד שאפשר לומר עליהם "מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי", וכאילו כבר ראו את פני החומה ואין להם פדיה.

ועל מה נחלקו בית שמאי ובית הלל? על פירות שנגמרה מלאכתן למעשר, ועברו כשהם טבל בתוך ירושלים, ולאחר מכן הפריש מהם מעשר שני.

שבית שמאי אומרים, אי אפשר כבר לפדות את המעשר שני שבהם, כיון שכבר קלטוהו מחיצות של ירושלים עוד בהיות הפירות הללו טבל, ולכן יחזיר מעשר שני שלהם, ויאכל בירושלים.

ובית הלל אומרים, אף על פי שמעשר שני טהור שנכנס לירושלים שוב אין לו דין פדיה, אבל פירות אלו, שנכנסו לירושלים בטיבלם, קודם שהפרישו מהם מעשר שני, יכול עדיין לפדות את המעשר שני שבהם. ולכן יפדה את המעשר שני, ויאכל את הפירות בכל מקום.

ומשמע, שסוברים בית הלל, מתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמי,

והראיה: ואי פלקא דעתך, שרבי יוסי סובר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין,

שהמעשר שני כבר ראה את פני ירושלים [אם כי הוא הופרש מהטבל רק לאחר שיצא מירושלים], ולכן, אם אכלו מחוץ לירושלים, הרי הוא לוקה גם משום אכילת מעשר שני חוץ לחומה.

וזהו החידוש שחידש רבי יוסי בדבריו, שלוקה משום אכילת מעשר שני חוץ לחומה, אפילו שהתאנה שאכל ראתה את פני ירושלים רק כשהיתה בטבלה.

והטעם שסובר רבי יוסי, שגם תאנה שעלתה בטבלה לירושלים, נחשב שהמעשר שני שעומד לתרום ממנה ראה את פני ירושלים, משום שקסבר רבי יוסי, מתנות כהונה או מעשרות, אף על פי שעדיין לא הורמו, לא הופרשו ולא קרא עליהם שם, כמי שהורמו דמיין. ולכן, כשהעלה את התאנה הטבולה לירושלים, נחשב הדבר כאילו המעשר שני שצריך לתרום ממנה כבר נמצא בעין, ונתקיים בו ראיית פני החומה, גם קודם שהופרש. ולכן, אפילו אם הוציאו מירושלים בעודו טבל, והפריש את המעשר שני חוץ לירושלים, אם אכלו בחוץ, הרי הוא לוקה עליו כדין האוכל חוץ לירושלים מעשר שני שראה את פני החומה של ירושלים.

ומקשינן: וכי כבר רבי יוסי "מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי"?

והתניא: רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי יוסי:

לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על פירות

5. שאין חובה לתרום ולעשר לפני השלב שבו נגמרת מלאכת השדה של התבואה והפירות. ריב"ן.

5. כדמפרש במשנה במעשרות (פ"א מ"ה) מאימתי גמר מלאכתן למעשר? בחיטין, משימרח הכרי. בדלועין, משיפקסו וכו', לפי

לומר שאחרי שנקלטו הפירות במחיצות ירושלים שוב אין בהם דין פדיה אפילו אם יצאו חוץ לירושלים], הוא רק דין **דרבנן**, כי מדין תורה כל מעשר שני שלא נמצא עתה בירושלים, ניתן לפדותו, ורק בירושלים עצמה אי אפשר לפדותו מן התורה.

ולכן סוברים בית הלל, **שכי גזור רבנן** שאסור לפדות את הפירות לאחר שקלטום מחיצות ירושלים, הוא רק באופן שהמעשר שני ראה את פני ירושלים, **כי איתיה בעיניה**, כאשר המעשר שני בעין, שהופרש כבר. אבל, אם הפירות היו בירושלים רק **בטבליה** [כשהיו טבולים], ועדיין לא היה המעשר שני בעין, בכחאי גוונא **לא גזור רבנן** לאסור פדיה כשהפירות יצאו מחוץ לירושלים, אף על פי שמתנות שלא הורמו, כמי שהורמו דמין.

רבינא אמר לתרץ את הקושיא באופן אחר: (6) לעולם סובר רבי יוסי בפירות טבל שראו את ירושלים שאין זה נחשב לראיית פני ירושלים. משום שהוא סובר שמתנות שלא הורמו, לאו כמי שהורמו דמין. ואין הבדל בין מחיצה לאכול ובין מחיצה לקלוט.

ומה שדייקנו מדברי רבי יוסי, כי זר שאכל תאנה שיש בה תרומה, ומעשר ראשון טבול

ופירות טבולים נחשבים כאילו התרומות והמעשרות שבהם מופרשים כבר, אם כן, מדוע סוברים בית הלל, לדבריו, שיכול לפדותם אפילו אם עברו בירושלים כשהיו טבולים, **והא קלטהו מחיצות** של ירושלים.

ומסתבר שרבי יוסי סובר כדברי בית הלל, שהרי אין הלכה כבית שמאי במקום שחולקים עליהם בית הלל. וכיון שהעמיד רבי יוסי את דברי בית הלל באופן הזה, משמע שסובר רבי יוסי כי מתנות שלא הורמו, לאו כמי שהורמו דמי, וקשה על מה שאמרנו לעיל, שרבי יוסי בא לחדש שמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי.

ומתרצין: **אמר רבא**: באמת סובר רבי יוסי כי מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי, ולכן אפילו פירות שנכנסו בטיבלן לירושלים, ויצאו, ואחר כך הפרישו מהם מעשר שני, נחשב הדבר כאילו המעשר שני עצמו ראה את פני ירושלים, ולכן אם אכלן חוץ לירושלים, חייב מלקות.

אבל, סובר רבי יוסי בדברי בית הלל, שכל זה אמור רק לענין **מחיצה לאכול** [לענין איסור אכילה חוץ לחומת ירושלים], שהוא איסור **דאורייתא**.

אבל ענין **מחיצה לקלוט** [לענין דין הפדיה,

רב פפא נפשטה לקולא, שגזרו חכמים על מתנות שלא הורמו שיקלטו על ידי מחיצות לענין ששוב אין להם פדיון, אף על פי שנכנסו בעודם טבולים למעשר. אך בנקיט בקניא, נחשב הדבר שלא נכנסו כלל. עיין בדרך אמונה בביאור הלכה. ובאבי עזרי פ"ה מהלכות אישות כתב בדעת הרמב"ם שמתנות שלא הורמו במעשר

6. לפי הריב"ן, רבינא מעמיד את חידוש הברייתא שלוקה על האכילה בגבולין אפילו כאשר לא נכנס המעשר שני עצמו לירושלים, אלא רק האדם הנושא את המעשר שני נכנס והחזיק את המעשר בחוץ באמצעות קנה. ובכך נפשטה בעייתו של רב פפא לחומרא. אך הריטב"א בשם ר"ח כתב להיפך, שהבעיה של

"לא תקיפו פאת ראשכם, ולא תשחית את פאת זקנך, ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם".

כמו כן הזהירה התורה בתחילת פרשת אמור, באזהרה מיוחדת לכהנים, שלא יקרחו קרחה בראשם ולא ישרטו את בשרם לאות אבלות על קרובם שמת, וכן שלא ישחיתו את פאת זקנם, וכמו שנאמר [ויקרא כא ה]: "לא יקרחו קרחה בראשם, ופאת זקנם לא יגלחו, ובבשרם לא ישרטו שרטת".

ובפרשת ראה [דברים יז א] חזרה ואסרה התורה על כל אדם לקרוח קרחה או לפצוע את עצמו על המת, שנאמר "לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת".

המשנה שלפנינו מתחלקת לשני חלקים:

תחילה, מבארת המשנה את ארבעת הלאוים: שני לאוים שנאמרו ביחס לקרחה או לשרט על המת דוקא. ושניים אחרים שנאמרו בכל מקום, לגבי הקפת הראש והשחתת הזקן.

ובהמשך, מבארת המשנה כמה פעמים לוקים על הלאוים האלו:

החלק הראשון:

א. הקורח קרחה בראשו על המת, לוקה. שנאמר "ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת" (דברים יד א), ופסוק זה נאמר בכל אדם, בין בכהנים ובין בישראלים.

לתרומת מעשר, ומעשר שני חוץ לירושלים, לוקה שלש, אין להעמידו בשנכנס לירושלים בטבלו. אלא שנכנס לירושלים אחר ההפרשה של המעשר שני. ובאמת סובר רבי יוסי שפירות שראו את ירושלים כשהיו טבולים, אין זה נחשב שהמעשר שני שבהם ראה את פני ירושלים.

והחידוש בדברי רבי יוסי הוא, שאפילו אם המעשר שני עצמו לא נכנס לירושלים, אלא מדובר ב**גון, דנקיט ליה בקניא**, אחז את הפרי של המעשר שני בקנה ארוך מחוץ לחומה, והוא עצמו עמד בפנים החומה, אפילו בכהאי גונא נחשב הדבר כאילו המעשר שני עצמו נכנס בפנים, וחייבים עליו, אם יצא אחר כך, והרחיקו, ואכלו בחוץ.⁽⁷⁾

ותפשוט בעיא דרב פפא לחומרא, שלעיל הסתפק בדבר זה ולא פשט, וכאן נפשט מדברי רבי יוסי, שגם כאשר מחזיק את המעשר שני בקנה, נחשב הדבר כמי שנושאו למעשר שני. וכל מקום שהנושא את המעשר שני רואה את פני ירושלים, הרי על אף שהפרי עצמו לא רואה פני ירושלים, חל על המעשר שני האיסור לאוכלו חוץ לחומה:

מתניתין:

איסור הקפת הראש [גילוח פיאות הראש], ואיסור השחתת הזקן, ואיסור שריטה לאות צער ואבלות על המת, נאמרו בתורה בפרשת קדושים [ויקרא יט כז]:

7. כך פירש הריב"ן. אבל התוספות חולקים וסוברים שאפילו לא הרחיקו, אלא אכלו

שני אינו כמי שהורמו, ורק לענין קליטת מחיצות החמירו, על אף שלא חל עדיין שם מעשר שני.

א. שרטט שריטה אחת מחמת צער שהיה לו על חמשה מתים, או שרטט חמש שריטות מחמת צער שהיה לו על מת אחד, חייב מלקות על כל אחת ואחת [על כל נפש ונפש, ועל כל שריטה ושריטה]. שנאמר "ושרטט לנפש לא תתנו בבשרכם". בא הכתוב לחייב על כל שרטט, ועל כל נפש.⁽¹⁰⁾

ב. על הקפת פאת הראש, חייב שתיים, פעמיים מלקות ארבעים, אחת על גילוח הפאה שמכאן, מצד ימין, ואחת על גילוח הפאה שמכאן, מצד שמאל.

ג. על השחתת פאת הזקן חייב חמש פעמים מלקות, משום שיש לזקן חמש פאות: שתיים מכאן — אחת בלחי העליון, ואחת במקום החיבור של הלחי לסנטר, מצד ימין. ושתיים מכאן מצד שמאל. ואחת מלמטה, בסנטר למטה, באמצע.

ב. וכן המקיף פאת ראשו שמגלח את פאות ראשו, ומשווה את גובה השער בצדעיו, משני צידי ראשו, לגובה השער שאחורי אזנו, ובכך הוא עושה את השער שבחלק העליון של הראש כדמות כיפה עגולה, הרי הוא לוקה. (ובגמרא יתבאר כיצד היא הקפת הראש), ואפילו גילח במספרים חייב, שנאמר "לא תקיפו פאת ראשכם" (ויקרא יט, כז).

ג. וכן המשחית פאת זקנו בתער, לוקה, שנאמר "ולא תשחית את פאת זקנך".⁽⁸⁾ (שם)

ד. וכן השורטט שריטה אחת על המת [שעשה חבורה בגופו, בין בצירפניו ובין בכלי, מחמת צער שהיה לו על מתו⁽⁹⁾] חייב מלקות, שנאמר "ושרטט לנפש לא תתנו בבשרכם". (ויקרא יט, כח)

החלק השני:

הרמב"ם). והב"ח שם כתב שלדברי הרמב"ם ילקה גם משום "בחוקותיהם לא תלכו". אך הקרית ספר והחתם סופר או"ח קנט חלקו עליו בזה.

רבינו בחיי על התורה כתב טעם לאזהרת השחתת הזקן, כדי שלא יתבטל הסימן שהטביע הכורא להבדיל בין הזכר והנקיבה.

9. המנחת חינוך (מצוה תס"ז) כתב, שאיסור זה אינו דווקא על מתו הקרוב אליו, אלא כל מת בכלל. עיי"ש ראיתו.

10. כתב הרא"ש, כיון שרק בשריטה נאמר "נפש", ולא בקרחה, הרי הקורח על חמשה מתים אינו חייב אלא אחת. אך החינוך במצוה תסח כתב שהוא הדין במקרח, והגר"א הוכיח

במקומו, לוקה. משום שעדיין אינו בפנים לגמרי.

8. הרמב"ם בספר המצוות [מל"ת מ"ג מ"ד, ובפי"ב מעכו"ם ה"א וה"ז, ובמורה נבוכים ח"ג פל"ז] כתב, שהטעם לאזהרות אלו, כדי שלא נתדמה לעובדי עבודה זרה, שכן היו עושין כומרי עבודה זרה, שהיו מגלחים שער הצדעים ומגלחים זקנם. וכן כתבו הרא"ה (בספר החינוך מצוה רנ"א רנ"ב), הסמ"ג (לאוין נו, נח), הכל בו (הלכות עכו"ם), ועוד ראשונים.

אבל הטור (יו"ד סי' קפ"א) השיג על הרמב"ם וכתב: "וזה אינו מפורש, ואין אנו צריכים לבקש טעם למצות, כי מצות מלך הם עלינו אף לא נדע טעמנו". (ועיין בבית יוסף שם מה שפירש כוונת השגתו, ומה שישב דברי

שיטלנו [שיגלחנו] בתער. (12) שנאמר בישראל "לא תשחית פאת זקנך", ומאמר בכהנים "ופאת זקנם לא יגלחו". כיצד הוא גילוח שיש בו השחתה? הוי אומר זה תער.

רבי אליעזר אומר: אפילו לקטו במלקט [במלקחים, כמין צבת קטנה ללקיטת שערות ולתלישתן], או ברהיטני [במקצוע — כלי שבו מחליקים קורות וקרשים], חייב מלקות.

רבי אליעזר אומר: אם ניטלו כולן [כל הפאות שבזקן] כאחת [בבת אחת], אינו חייב אלא פעם אחת מלקות. היות ולאו אחד הוא, הרי זה כמי שאוכל חלב בשיעור שני זיתים בהתראה אחת, שלוקה רק מלקות אחת. (11)

ומוסיפה המשנה ואומרת:

ואינו חייב מלקות משום השחתת הזקן עד

דכבריו מתוספתא.

מהגמרא בנזיר (מא, ב) עיי"ש.

וכתב הרעק"א (בגליון הש"ס שבועות ב, ב), שלשיטה זו היא חייב בפיאות הראש גם במלקט ורהיטני. עוד כתב שם, שלפי זה יש לאסור לסרוק פיאות הראש במסרק, וכמו ששינונו לגבי נזיר, שחופף ומפספס אבל לא מסרק, (וכן כתב בתשובותיו סי' ס"ג), וסיים בצ"ע לדינא.

אבל החתם סופר (בשו"ת יו"ד סי' קל"ט) כתב, שבמסרק מותר, ושכן נהגו גדולי עולם ולא חששו בדבר.

ובמנחת חינוך (מצוה רנ"א אות י') כתב, שאפילו בתולש בידו שער פיאות הראש היא חייב, והביא ראייה מתוספתא. ובשו"ת חתם סופר (שם) דחה את הראייה מהתוספתא, וכתב שרק מסברא יש מקום לחייב בתלישה, שהרי חיוב הקפה הוא בהשוואת צדעיו לאחורי אזנו וגם בתלישה הוא משווה, ואולם מסקנתו לפטור בתלישה.

ב. אבל דעת הריטב"א (לקמן כא, א) והמאירי ועוד ראשונים, ש"עד שיטלנו בתער" קאי גם על השחתת הזקן וגם על הקפת הראש. ואף על פי שרק בפאות הזקן נאמר גילוח והשחתה, שמהם לומדים שאין האיסור אלא בתער, ואילו בהקפת הראש נאמר רק "לא תקיפו", וזה שייך גם במספריים, מכל מקום, כיון שהקפה היא השוואת הצדעים לאחורי אזנו ולפדחתו, לא חשיב השוואה במספריים, אלא רק

11. כתב הריטב"א שלא יתכן להוריד את כל פאות הראש בבת אחת, אלא הכוונה היא שעשה זאת במעשה אחד מתמשך בלי הפסקה, ולכן גם תנא קמא לא חלק עליו לומר שחייב חמש כמו שחייב על חמש שריטות בבת אחת, כי אי אפשר להשחית יותר משתי פאות בבת אחת, כל פאה ביד אחת. וכיון שעשה זאת בלי הפסקה סבור רבי אליעזר שאין ההתראות החלוקות מחלוקות, והתנא קמא סובר שהתראות חלוקות כן מחלוקות.

אך עיין בתוס' שבועות ג א, שמעמיד את מחלוקתם בהתראה אחת בלבד.

והרמב"ם גרס במשנה שחייב חמש על הזקן, אך ביאר הריטב"א שאין לומר שמדובר באופן שסך סם על כל זקנו בבת אחת, ונטל בכך את כל שער הזקן בבת אחת, כי אין איסור נטילת שער בסם אלא רק לגבי קרחה על המת, שתוצאת הקרחה היא יסוד האיסור, אך לגבי איסור השחתת שער הזקן, שעצם ההשחתה אסורה, לא נאמר האיסור בסם. עיין בנודע ביהודה תנינא יו"ד פא.

12. א. דעת הרא"ש ועוד ראשונים, שלא קאי אלא על הזקן, אבל בפיאות הראש לא צריך תער, וחייב גם במספריים כעין תער, והוכיחו כן

ועדיין אין לי ללמוד מ"קרחא ומ"בראשם" שנכתבו אצל כהנים, שחייב על כל קרחא וקרחא, ושחייב על שער כל הראש כבין העינים, אלא לאסור דבר זה בכהנים, לפי שריבה בהן הכתוב מצות יתירות, ולכן החמיר בהם הכתוב לאסור קרחא בכל שער הראש ולא רק על קרחת השער שבין עיניהם [כלשון הפסוק בישראלים], ולחייב אותם על כל קרחא וקרחא מלקות בפני עצמה.

ישראל שחייב על כל קרחא וקרחא, ושחייב על שער כל הראש כבין העינים, מניין?

לומדים זאת בלימוד של גזירה שוה בין קרחא בישראל לקרחא בכהנים:

נאמר כאן, בכהנים, "לא יקרחו קרחא בראשם".

ונאמר להלן בישראל, "לא תתגודדו ולא תשימו קרחא בין עיניכם למת".

מזה להלן, כאן, בפסוק שבכהנים, לימד הכתוב שחייב על כל קרחא וקרחא, וחייב על כל הראש כבין העינים.

אף כאן, בקרחא בישראל, חייב על כל קרחא וקרחא, וחייב על הראש כבין העינים.⁽¹³⁾

ומה להלן בישראל, מפורש בו שאיסור הקרחא הוא דוקא על מת.

כי לדעת רבי אליעזר, אף אלו עושים השחתה, ודרך בני אדם לגלח בהם. ואילו תנא קמא סובר, שאף על פי שהם משחיתים, אין דרך בני אדם לגלח בהם ולכן פטור עליהם.

גמרא:

תנו רבנן, שנו חכמים בכרייתא: נאמר לגבי כהנים שמת להם קרוב, "לא יקרחו קרחא בראשם" על מתם. (ויקרא כא ה)

יכול אפילו קרח ארבע וחמש קריחות, לא יהא חייב אלא אחת,

תלמוד לומר "קרחא". תיבת "קרחא", יתירה היא, ובאה ללמד שחייב על כל קרחא וקרחא על המת במלקות נפרדת.

"בראשם" — מזה תלמוד לומר, מה לומדים מהמילה "בראשם"?

לפי שנאמר לגבי קרחא בישראל על מת: "לא תתגודדו, ולא תשימו קרחא בין עיניכם למת", (דברים יד, א) יכול לא יהא חייב בקרחא על המת אלא על קרחת של השערות שבין העינים בלבד. מניין לרבות קרחא בשער של כל הראש?

תלמוד לומר לגבי כהנים שמת קרובם "לא יקרחו קרחא בראשם" — לרבות שער של כל הראש, שאסור בקרחא.

בגילוח תער.

ג. ודעת הכל בו (הלכות ע"ז) בשם ה"ר יצחק, והמאירי בשם חכמי הדורות שלפנינו, ועוד ראשונים, שמדין תורה מותר בהקפת הראש במספריים כעין תער, אבל מדרבנן אסור.

13. ומה שכתבה התורה בישראל "בין עיניכם" ולא "בראשם", כדי ללמד על "בין עיניך" האמור בתפילין שהוא בראש, כמו בקרחא, ולא בין העינים ממש. וכמו שנתפרש בקדושין. ריב"ז.

והתנן לקמן (כא, א): נזיר שהיה שותה יין כל היום, אינו חייב אלא מלקות אחת. זאת, על אף שלא תיתכן שתיה אחת ממושכת במשך כל היום. ובהכרח, שאפילו שתה בזה אחר זה, אינו חייב אלא אחת!

ואם התרו בו ואמרו לו בין שתיה לשתיה: אל תשתה! אל תשתה! ואחרי כל פעם שהתרו בו הוא היה שותה, חייב על כל אחת ואחת מהפעמים שהתרו בו, ושתה.

ומוכח ממשנה זו, שאפילו אם עבר בזה אחר זה, אינו חייב בהתראה אחת אלא רק על הפעם הראשונה שעבר על ההתראה, משום שבפעם השניה חוששים שמא כבר הספיק לשכוח את ההתראה.⁽¹⁵⁾ ואם כן, כיצד מחייבים כאן בהתראה אחת על כל קרחה וקרחה?!

ומתרצינן: לא צריכא, באמת היתה רק התראה אחת על כל החמש קריחות, אבל מדובר באופן שעשה את כל הקרחות בתוך כדי דיבור להתראה, דסך חמש אצבעותיו עם נשא [סם שמשיר את השיער⁽¹⁶⁾], ואות בינהו [והניח את כל חמשת אצבעותיו

אף כאן, בכהנים, איסור הקרחה הוא רק על מת.⁽¹⁴⁾

עד כאן דברי הברייתא.

ועתה באה הגמרא לדון בדבריה: שנינו בתחילת הברייתא הזו, שלומדים מ"קרחה" יתרה, שאפילו קרח ארבע וחמש קריחות, חייב על כל קרחה וקרחה,

והוינן בה: הני ד' וח' קריחות שחידשה בהם התורה שחייב על כל קרחה וקרחה, היכי דמי?

אילימא שעשה את הקריחות בזה אחר זה, ובחמש התראות,

אם כן, פשיטא שחייב על כל קרחה וקרחה, ואין צריך לזה לימוד מיוחד?!

כ-ב אלא, בהכרח, מדובר שקרח חמש קריחות בזה אחר זה, בחדא התראה, שהתרו בו לפני הקריחה הראשונה.

ומקשינן: מי מחייב בכהאי גוונא על כל קרחה וקרחה?

14. עיין בספר החינוך (מצוה תס"ח) שהעיר, למה לא כתבה התורה את כל מצות קרחה במקום אחד. ותירץ בהקדמתו לספר דברים, "שהתורה תכלול כל החכמות מלבד פשט עניניה המתוקים ויסודות מצותיה החזקים, ואפשר כי מפני כן צריך להיות פרשיותיה ואותיותיה במקום שהן, והכל מכוון מאת אדון החכמה ב"ה".

15. והוסיף הריב"ן, שהסך ממנו שוב אינו צומח שער בגופו. ומדייק מכאן המנחת חינוך, שאם יכול השער לחזור ולגדול אינו חייב על קרחה שכזו, אך בתוס' נזיר נא ב משמע שהגוזז חייב אף כשלא עקר את שרשי השער, ויכול לגדול מחדש. ובנזיר סא ב מצינו שיש סם המשיר את השיער לפעם אחת, ויש הגורם לכך ששוב לא יצמח.

15. התוספות (בד"ה לא צריכא) חולקים על זה, וסוברים, שכל שעשה את העבירות בזה אחר זה